

CHOROBA (916) *sb f*

cho- (298), chó- (3); cho- : chó- *Oczko* (98 : 2), *SiebRozmyśl* (5 : 1). ◇ -rob- (255), -rób- (31); -rob-: -rób- *Mącz* (115 : 1), *Oczko* (59 : 30); a *jasne*.

sg *N* choroba (155). ◇ *G* choroby (135). ◇ *D* chorobie (26). ◇ *A* chorobę (175) [*w tym*: -e (1), -am (1)]. ◇ *I* chorobą (54). ◇ *L* chorobie (86). ◇ *pl N* choroby (51). ◇ *G* chorób (72); -ó- (20), -o- (1), -(a)- (51); -ó-:-o- *Mącz* (1 : 1). *D* chorobam (46), chorobom (3) *MycPrz*, *KochPs*, *LatHar*; ~ -am (26), -am (1), -(a)m (19); -am : -am *Oczko* (18 : 1); ~ -om (1), -(o)m (2). ◇ *A* choroby (79). ◇ *I* chorobami (12); -ami (10), -(a)mi (2). ◇ *L* chorobach (22); -ach (13), -ach (4), -(a)ch (5); -ach *Mącz*, *Oczko* (2), *LatHar*, *SiebRozmyśl* (3), *SkarKazSej*; -ach *RejWiz*; -ach : -ach *BielKron* (1 : 1), *SienLek* (1 : 1), *SkarŻyw* (3 : 1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

Patologiczny stan organizmu; brak zdrowia; niemoc, cierpienie, niedomaganie, słabość; morbus Mącz, Calag, Calep, Cn; languor BartBydg, Mącz, Cn; aegritudo, aegrotatio, infirmitas Mącz, Calep, Cn; debilitas BartBydg; affectus Mącz; aegra a. incommoda a. infirma a. mala valetudo, invaletudo Cn (916) : cna żoná rychło po ślubie/ A widząc mężá w chorobie: Nieutulnie go płákáká *BierEz* P2v, K3v, Q2, Q3v; *BartBydg* 79; parzenie [...] chorobę białym głowam przywodzi. *FalZioł* I 105a; A iestliżeby dla choroby/ [...] śama matka dziecięcia żywić nie mogła. *FalZioł* V 36, +2v, †4c, †6b, + +2c, ++4c (51); gdzie rozum chorobą zniśczoney nie rozeznawa obłudy od yłtey rzeczy. *GlabGad* L5v; Biodra chude [...] mgłego też człowieka vkazuią [...] chyba iżby to miał z choroby. *GlabGad* P6, F4v, K4v, K7v, L6, P3v; *ComCrac* 15v; Wielką w niey mocz poczuiefz Złego śie wviaruiiefz Y choroby. *LudWieś* B5; *RejJóz* B3; *RejKup* g2, p6, p8v, Qv, q2 [2 r.], q6v [3 r.]; *DiarDop* 115; *GliczKsiąż* C3v; *GroicPorz* q3v; *RejWiz* 42v, 61, 61v, 78v, 79, 93v *margin*, Cc8v; *Leop* 4.Esdr 4/27, *Ier* 16/4, *Mar* 5/34, ZZ; *RejFig* Bb2; *BibRadz* I 301b *margin*, *Is* 53/4, *Mich* 6/13; Przeto iáko Lekárze lepfzy śi śá/ ktorzy Człowieká zdrowego od choroby we zdrowiu záchowywáią *OrzRozm* Q4v; rychło go zaślá chorobá w ktorey vmárł *BielKron* 301 v; áby śie nie zálegał w chorobie/ iechał do lálá áby śłowiká ślyfzał *BielKron* 387, 14, 37, 71, [84²]v, 164 (26); Affectus pro morbo, Chorobá/ item pro amore, Serdeczna chuc/ Miłość. *Mącz* 114c; Finire morbo, Swego žiwotá přes chorobę dokonać. *Mącz* 127d; Hepaticus, Który nie pewną ma wątrobę/ náruřzoną yáką chorobá. *Mącz* 154d; Tentari morbo, urgeri morbo, Być nágában chorobá. *Mącz* 231d; Pusulosus, Który tą chorobá bywa treřtan. *Mącz* 332d; Contagio aspectus, Przirzucona chorobá z poyřzenia. *Mącz* 440b; Contrahere adversam valetudinem ex re aliqua, Przyść w chorobę z niektórej rzeczy. *Mącz* 461b, 29d, 38b, 43a, 53c, 69a (51); O Czyścieniu głowy ktorego we wřzelkiewy głowney chorobie potrzebá *SienLek* 50; Drugá ořobę choroby zowá Grekowie/ Kácexia/ to iest/ zła śpráwá ciálá *SienLek* 91v; Śá tedy známioná choroby zořádkowey/ iż wnątrze boli *SienLek* 96; Tey ielitney chorobie á dárćiu w trzewách/ nalepiey śluzý nálewánie zádkiem náwárzywřzy ślazu *SienLek* 100v; NA wřzeláką chorobę nořná/ rzepę [...] przylož. *SienLek* 120; A wřzykze [!] w kořdey żyłney chorobie/ dobrze pić iuchę z řzáłtwijey *SienLek* 143v; Zábieźenie chorobie ktorá zowá Boża kaźń *SienLek* T2v, 12v, 15, 17, 17v, 18 [2 r.] (66); bowiem nięgdý o chorobie golenný [...] piřano *SienLekAndr* a3, a3; *RejAp* 188v; *GórnDworz* H8, S2v, T6; *RejPos* 205, 236v; W kilku niedziel pan řtary ruřzony chorobá/ [...] imie trwořyc řobá.

HistLan D4v; *RejZwierc* 32, 73v, 74, 75, 90, 174; *BielSpr* 49, 51; *WujJud* 161, 192v; *BudBib* c3, 3.Reg 17/17, 2.Par 6/28, 29, 16/12, *Ps* 77/10, *Iudith* 5/10; *BiałKaz* C; *CzechRozm* 6v; *PapPrPan* Ff2v; *KarnNap* Ev [2 r.]; Bo iáko wnas wiele chorych członkow niedośćátkow tái fię [...] ktore czáfu choroby iátrzą fię *ModrzBaz* 40v; *KochOdpr* B2; iż ktoby niechćiał choroby ráutowác/ [...] iefzcze nie był widżian *Oczko* 1v; bo ácz wody ciepliczné zálécamy/ że fą święté/ pożyteczné/ á wśyftkim choróbám pomocné *Oczko* 21v; Krwiſty [...] Bywa ná wzrok rumiány/ [...] y iefli choróbá álbo látá nie zięty/ zdrówy. *Oczko* 34, 1v [2 r.], 2 [2 r.], 3v, 10 [4 r.], 12 [7 r.] (69); *Calag* 313a; Słowem íwoim ich wśyftki choroby okrócił/ Y mdlé ku zdrowiu piérwízemu wrócił. *KochPs* 165, 40, 153; Choroby od Páná Bogá prošíł. *SkarŻyw* 332 *marg*, 29, 68, 136, 141, 160 [3 r.] (22); *KochTr* 22; *ReszPrz* 11; w niedośćátku chorobą fą od Páná BOgá náviedzeni *ReszHoz* 119, 118; *ReszList* 173; *WerGośc* 226, 228; *WerKaz* 304; Święte ciáło chorobą okrutnieś więłá *WisznTr* 18; Doległóściam/ nędzam/ y dziwnym chorobám/ Závždy podledz muśi iákby pewnym probám. *WisznTr* 32; *BielSjem* 23; Iáko choroby pierwey ná ítały niżli lekárftwá *GórnRozm* D3, D3, H4 [2 r.], I4 *marg*, K, M3v; *ActReg* 139; Contagium – Choroba ktora z toknieniá panuie, dziedziczná chorobą *Calep* 253a; Morbificus – Chorobe cziniáci. *Calep* 673b, 73a, 126a, 190a, 533b, 579a (10); Gdyż teź y przygodá zá káždym chodźi: iáko woyná/ práwo/ ogień/ powodź/ zły vrodzay/ grad/ chorobá *GostGosp* 2; *GostGospSieb* +2; Iáko lekárftwá dla choroby/ thák práwá dla złości hámovánia fą wynálezione. *Phil* D3 *marg*; *GrabowSet* D2, T2, X; Tráfiło fie iż leżác w téyże chorobie/ nie był nikt inſzy przy nim/ ieno Tátárzyn *KochAp* 5; *KochFrag* 15; *LatHar* 157, 218, 253, 440 [2 r.], [536] (18); *RybGęśli* D; á byli zięci rozmáitemi chorobámi y dręczenim *WujNT Matth* 4/24; Y vzdrowił wielu ktorych rozmáite choroby trapiły *WujNT Mar* 1/34, *Mar* 5/34, s. 252 [2 r.], 323 [4 r.], 345 [2 r.], *Ioann* 11/4 (19); Té przekládánia Roków króm opowiedzenia choroby przez przysięgę fą íkáfówané. *SarnStat* 769, 20, 129, 302, 556, 557 [2 r.] (15); *SiebRozmyśl* Av; iż człówiek po śmierci lepiey żyie/ [...] ciáłá [...] gnuśnego y ciężkiego/ y chorobámi obłózonego zbywłzy. *SkarKaz* 383a, 386b, 422b; O Nędzny żywot ludzki/ trofkámi ípleciony/ Chorobámi/ vćifki/ zewńżád otoczony. *GosłCast* 23, 17, 22 [2 r.], 23 [2 r.], 24, 26 (18); *PaxLiz* Bv, B3; *SkarKazSej* 665a; *KlonWor* 70; A ieśliże w tym ítanie dłuگو fię zábáwifz/ Przez máłá fię choroby wielkiey nie náábáwifz. *ZbylPrzyg* B3v; Przed tobám ia chadzálá/ y zięta chorobą *SzarzRyt* D2.

choroba czego (16) :á przetho w chorobách fleziony iefth vżyteczny then kamień *FalZioł* III 37d, I 102c, III 41d, 42c, V 31v; *GlabGad* O2; Myopia, Tákowa mdłóść á chorobá oczu. *Mącz* 240a, 7a; Nádłóżyłem teź tákowyfz Vkázácz przed tym/ który vkázuie wśzelkiego członku chorobę *SienLek* a4v, 36, 39v, 50, 88.Cf »choroba cielesna, ciáłá«, »choroba płuc, płucna«, »choroba piersi«.

choroba na co (2): Nephritis, Bolenie nérek/ chorobá na nérki. *Mącz* 245c; *SkarŻyw* 593.

W charakterystycznych połączeniach: *choroba główna* (3), *golenna* (2), *jelitna*, *noźna*, *żółdkowa* (2), *żylna*; *choroba oczu* (3), *sle(d)ziony* (2), *wątroby* (4); *choroba dziwna* (2), *jawna* (2), *pospolita* (2), *przrzyzucona*, *silna* (2), *sroga*, *szkodliwa* (3), *tajemna*, *trudna*, *zła* (2).

Przysłowia: Iáka chorobá tákiego iey lekárzá potrzebá. *RejZwierc* A5v [*idem*] 20v.

potrzebá obaczyć wprzod chorobę niż lekárftwá ná nię ízúkác *Phil* D3; Przed chorobą [...] ízúkay lekárftwá *SkarKaz* 7b.

Principijs obfta fero medicina paratur, to ieft kázdey chorobie wczás zábiegay *RejZwierc* 73v; Przed czáfemci chorobom trzebá więc zábiegáć. *MycPrz* I C4.

Zwroty: »być w chorobie« [szyk zmienny] (4): *BielKom* G; *BielKron* 84, 403; á ieśli doftawamy rzeczy iákich będąc w tey chorobie/ tedy ony iá bárzo lekkimi *KuczbKat* 395.

»chorować chorobą« (1); Wízák gdy kto zwas choruie iáką ciężką chorobą *GórnRozm* D3.

»chorobę cierpieć« [szyk zmienny] (6): *FalZioł* IV 37a, 39a; Pulmonarius, Który yáki niedoŃtátek á chorobę cierpi na płucách. *Mącz* 331a, 165a, 216d; *GoŃCast* 59.

»dostać choroby« = *morbum contrahere* *Mącz* (2): Nactus est morbum, [...] DoŃtał choroby/ to yeft wpadł w niemoc. *Mącz* 240d, 304d.

»chorobę mie(wa)ć, mający« [szyk zmienny] (23 : 2): *FalZioł* I 18d, 33b, 34d, 40d, IV 5d, 37a, V 99; *BibRadz Lev* 12/2, 5; Spleneticus, Któri chorobę ma yáką ná Ńłodzonie/ chorosłodzenny. *Mącz* 409c; Tetanicus, Tákowá chorobę máyacy. *Mącz* 453a, 160b, 189c, 195b, 270c, 305a (10); á Ńthąd ma Ńilá chorób w łobie *SienLek* 184; *GórnDworz* E8v; [*Koleryk*] ten ácz nie ták choroby długie/ iáko phlegmátyk miéwa *Oczko* 34, 11v; *SkarŻyw* 70; *WujNT Ioann* 5/6.

»chorobę oddalać« [szyk zmienny] (3): Chorobę oddala *FalZioł* *4d, I 46a; *ReszPrz* 113.

»powstać z choroby« = *convalescere, convalescere (ex morbo), levare morbo, relevare a. recreari e morbo, removere morbum* *Mącz* [szyk zmienny] (5): Convalescere ex morbo, Powítać z choroby. *Mącz* 231d, 231d, 474c [2 r.]; *ReszHoz* 121.

»choroby (po)zby(wa)ć« [szyk zmienny] (5): *FalZioł* V 69v; Bo iáko oni dokąd choroby niezbedá/ ípráwy [...] czynić niemogá *KuczbKat* 395; *Oczko* A4v, 12; *LatHar* 57.

»pozdychać chorobą« (1): *ActReg* 27 cf »choroby i głód«.

»z choroby pokrzcpczyć się« (1): Nondum plane sum confirmata valetudine, Yefzczem mdły/ Ńláby/ nieowízekim Ńie z choroby pokrzcpczył [!]. *Mącz* 474c.

»przyprawić o (a. w) chorobę, przyprawić się ku chorobie« (3 : 1): Morbum incutere, Przyprawić kogo w chorobę/ Zadáć niemoc *Mącz* 339b; Adsciscere morbum, Przipráwić Ńie ku chorobie. *Mącz* 373a, 91d, 114c.

»(u)leczyć (a. uleczać, a. uleczywać) chorobę, wyleczyć się z choroby, w chorobie się leczyć; (u)leczá się choroby; uleczona (a. zleczona) choroba; uleczenie chorob« [szyk zmienny] (14 : 1 : 1; 2; 3; 3): *FalZioł* I 9a, 11c, 138b, IV 36c, 38c; Consequuta est mors matrem ex aegritudine, Vmárłá mátká [...] álbo nie mogłá Ńie z teyto choroby wylezić. *Mącz* 385a, 274d; *GórnDworz* Ffv, Mm5; *BielSpr* 49; *KarnNap* C3; *SkarJedn* 380; Cieplice [...] iż choroby od Bárwiérzów y Doktorów porzucóné [...] vléczywáć zwykły. *Oczko* A4, 15, 25v; *SkarŻyw* 179, 393, 487; *NiemObr* 105; *LatHar* 648, 749; *WujNT* 148; *SkarKaz* 7b, 241a.

»w chorobie, chorobą, od choroby umrzeć (a. umierać)« = *morbo extingui* *Mącz* [szyk zmienny] (2 : 1 : 1): LeŃtko poczál Ńlábieć y chorowáć w ktorey chorobie vmárł *BielKron* 365v; *Mącz* 385a, 416a; Iáko ciálá náŃze/ ábo wnétrznemi chorobámi [...] vmieráią *SkarKaz* 664a.

»uzdrawiać (a. uzdrowić) chorobę, od (a. z) choroby; uzdrowiony (a. wyzdrowiały) od (a. z) choroby; uzdrawianie chorob; choroby były uzdrawiane« = *curari ab infirmitatibus* *Vulg, PolAnt; sanari a plaga* *Vulg* [szyk zmienny] (7 : 3; 7; 1; 1): Pan bog go ieft s choroby vzdrowił *BielKom* G5v;

Leop Mar 5/29, *Luc* 8/2; *BibRadz Luc* 8/2; *BielKron* 140v; *Mącz* 474b; *RejPos* 10v; *GrabowSet* O2v; *LatHar* 562; wnet [ziele] wżytkie choroby vzdrawiało. *WujNT* 39, 16, *Mar* 5/29, *Luc* 8/2, 9/1, s. 252 (10).

»wpaść (a. wpadać) w chorobę, do choroby« = *contrahere morbum, corripī a. implicari morbo, delabi a. incidere in morbum* *Mącz* [szyk zmienny] (24 : 1): *FalZioł* III 36d [2 r.]; *MiechGlab* *2; *GliczKsiqz* 17; *BielKron* [85²]v, 87, 89v [2 r.], 195v, 224v *marg* (9); *Morbo implicari*, Wpaść w chorobę. *Mącz* 305c, 29c, 180c, 231d, 346b, 461b; *GórnDworz* Kk3v; owłzem then co bęł chór/ alboby w więntfzą chorobę wpađł/ álbo miałto zdrowia w śmierć. *Oczko* 24, 18v; *StryjKron* 370; *Remorbesco* – Znowu do choroby wpadam. *Calep* 910a; *LatHar* 649.

»wylizać się z choroby« (1): *Nondum revaluit ex morbo*, Yefłcze fie nie wilizał z choroby. *Mącz* 474d.

»chorobę wypądząć (a. odpędzić); choroba się wypędzi; choroby wypędenie (a. odpędenie)« [szyk zmienny] (4;1;3): *FalZioł* III 16c; *RejKup* M; byle wodą włafność śiarczana/ á krułfców do chorób wypędenia pozytecznych/ w łobie miała. *Oczko* 10v, 1v [2 r.], 12, 14, 27.

»wypłesć się z choroby« (2): *Emergere ex incommoda valetudine* *Wyskrobác*/ wypłesć fie z trudney choroby. *Mącz* 474c, 472d.

»wyni(ś)ć z choroby« [szyk zmienny] (2): *Sanum ex morbo fieri*, Ozdrowieć wyniść z choroby. *Mącz* 367c; *GosłCast* 36.

»wyzwalać z choroby« (1): wino [...] wyzwala łtey choroby *FalZioł* I 97d.

»zada(wa)ć sobie chorobę« = *udawać, symulować* [szyk zmienny] (3): *Ktorzy łobie chorobę w ten czas zádawaią* *Prot* D2; *BielSat* Dv; *BielRozm* 25.

»zarażać, zarażony chorobą« [szyk zmienny] (1 : 1): *niezdrowe oko/ vprzeimie we zdrowe pátrząc/ záraża ie chorobą*. *GórnDworz* Cc4; *HistRzym* 126.

»chorobą złożon(y), złożyć« [szyk zmienny] (10 : 1): *KochPs* 60; *GrochKal* 24; *LatHar* 276, 646, 647 [2 r.]; *porzucę ią ná łoże (marg) zložę ią chorobą*. (–) *WujNT Apoc* 2/22, *przedm* 35; *iáko ná ten czas prawdziwą chorobą był zložon [vera infirmitate fuerat innodatus JanStat* 480]. *SarnStat* 769, 762; *KlonWor* 70.

»chorobę zmyślić (a. zmyślać)« [szyk zmienny] (2): *Nofząc brzemię kráđżione: więcey niż vcźciwa/ Stęka/ zmyśla chorobę/ iákby prawdá żywa*. *KlonWor* 59, 73. Cf »(nie)zmyślona choroba«.

Wyrażenia: »choroba cielesna, ciała« [szyk 3 : 2] (4 : 1): *Albo to przychodzi z choroby ciała* *FalZioł* V 38v; *BielKron* 140v; *Tu fie vleczą ciełefne choroby* *GórnDworz* Mm6, C6; *WujNT* 132; [cf *Przen*: »choroba duszna« *LatHar* 219; *WujNT* 232; *SiebRozmyśl* E3].

»ciężka (jest) choroba« [szyk 23 : 7] (30): *Cźłowiek ieden w cięźkiey chorobie [...] Sto wołow Bogu pošłubił/ By go z niemocy vzdrowił*. *BierEz* I2v; *RejKup* q2; *BielKom* G; *BielKron* 179v, 425, 452v; *Gravi morbo implicitus*, Cięźką chorobą ogárniony albo záležał fie w cięźkiey chorobie. *Mącz* 305c, 57c, 231d, 346b, 416a, 473a; *GórnDworz* Ffv; *HistLan* E; *Oczko* 18v; *SkarŻyw* 70; *NiemObr* 146; *ReszHoz* 121; *GórnRozm* D3; *LatHar* [+9], 601, 647, 648 [2 r.]; *SiebRozmyśl* F; *PowodPr* 75; *GosłCast* 21, 43, 57.

»długa, długo trwająca choroba« [szyk 6 : 2] (6 : 2): Morbus tenax. Chorobá długo trwáyąca. *Mącz* 446c, 197b, 231d, 474c; GDy kogo Brzuch boli/ w długiey chorobie/ day mu pić mleká niewieściego *SienLek* 98v; *BiałKaz* C; *Oczko* 34; *LatHar* [249].

»dziedzicząca (a. dziedziczna) [= zaraźliwa] choroba« = *contagium Mącz*, *Calep* (2): Contagium [...], Zárázá/ zarázáyące dotknięcie/ dziedzicząca álbo przirzucáyąca fie chorobá od drugiego. *Mącz* 440a; *Calep* 253a.

»kancer choroba« = *gangrena* (1): Gangraena – Kancer choroba. *Calep* 447b.

»łożna [= obłożna] choroba« (1): ieft ořobny łzpital/ do ktorego tych dawáią/ ktorym fie na łožną chorobę zánofi. *ReszHoz* 120.

»choroba męzczyńska« (1): nafienie Lactuczane[...] rzecz niepořpolita na tę chorobę męzczyńską. *FalZioł* I 74a.

»(nie)nagła choroba« [szyk 1 : 1] (2): *SienLek* 37v; Zebych iákiéy choroby nagléy nie vzył *KochPieř* 52.

»nieuleczona (a. niezleczona) chorobą« [szyk 4 : 2] (6): *LubPs* A4v; Immedicabilis morbus, Nieulieczona chorobá. *Mącz* 212d, 363a; corká ie⁸⁰ Konřtánycya [...] / ciężką á nie zleczoną chorobę miáła/ wrzody łzkárádnemi ofypána będąc *SkarŻyw* 70, 593; *StryjKron* 370.

»niewieści fluks choroba« = *menstruacja* (1): Menstrua – Niewieřci fluks choroba. *Calep* 653b.

praw. »(nie)zmyřlona choroba« [szyk 2 : 1] (3): mayá prziiřfiącz czielieřnie iako pravá a niezmiřlioná chorobá na tich roczech niebeli. *ComCrac* 15v; zkąd fie rozmáité przyřięgi y krzywoprzyřięřtwá wczynały/ y choroby zmyřlone [infirmities *furtivae JanStat* 480] bywály állegowané *SarnStat* 768; Tóř chcemy áby było rozumiano o powodowéy řtronie: gdyž tóř wolno powodowi co y pozwánemu: wyiáwřzy prořtá álbo zmyřloná chorobę [praeter simplicem infirmitatem *JanStat* 668]/ która powodóm nie przyřtoi *SarnStat* 826. Cf »chorobę zmyřlić«.

»paraliř choroba« (1): Paralysis – Paraliz choroba. *Calep* [754]a.

»choroba phthisim« = *suchoty* (1): Teyře chorobie Phthifim/ to ieft niřzczeniu álbo řchnieniu/ thák zábiegáć *SienLek* 93.

»choroba piersi« (1): á to fie day napić/ bowiem ma mocz naprzeciwno chorobam pierři zařtarzáem *FalZioł* I 117c.

»choroba płuc, płucna« (1 : 1): *FalZioł* I 102c; Komu z vřt řadnie czuchnie znamio. chorobę płuc *GlabGad* O2.

»choroba powietrza morowego« (1): gdy gwałť chorob powietrza morowego przylęře *CzechEp* 87.

praw. »prawa choroba« [szyk 2 : 1] (3): takze tez [urzędnicy ziemscy] nizli na řwoye mieiřcza zaiřęda prziiřfiącz mayá iako prze pravá chorobę na przeřlych wieczach niebeli. *ComCrac* 15v, 15v [2 r.].

praw. »prawdziwa choroba« = *vera infirmitas JanStat* (10): ále powodowa řtroná Roku Więćów głównych ináčéy przełožyc nie moře/ iedno przez prawdziwą chorobę *SarnStat* 769, 300 [2 r.], 403, 719, 767, 769 [2 r.], 770, 825.

praw. »prořta choroba« = *simplex infirmitas JanStat* (8): POzwány áby vřzedł záplácenia winy niepořřtuřnéřtwá/ moře Rok řobie przewlęc pierřwřzy prořtá chorobá. *SarnStat* 825, 719, 769 [3 r.], 770 [2 r.], 826.

»choroba przyrzutna, przyrzucająca się [= zaraźliwa]« [szyk 2 : 1] (2 : 1): *Mącz* 440a; Ponieważ ięft chorobá przyrzutna/ która [...] y krew wżyftkę záraża *Oczko* 39v, 11v.

»rak choroba« (1): Gangrena caro emortua, Zgnię/ odrętwiałe álbo zmartwiále mięfo/ niektórzi zowá Rák chorobę. *Mącz* 142c.

»sprosna choroba« (1): Ięft vżiteczna naprzeciw fprofney chorobie/ którą zowá Gomorea *FalZioł* III 26a.

»swa choroba« = *menstruacja* [szyk 2 : 1] (3): niewiáftá [...] będzie nieczyftá [...] iáko długo fwą chorobę [*menstruae*] miewa. *BibRadz Lev* 12/2, *Lev* 12/5; *Oczko* 11v.

»choroba śmiertelna« [szyk 1 : 1] (2): lecz chorobá śmiertelná záchwycony/ czego fám vczynić nie mogli/ fynowi Konftáncyufowi rokazał *NiemObr* 129; *GrochKal* 24.

»śpik choroba« (1): Lethargus – Sen, mieźmierni [!], ij nad przyrodzenie, fpił choroba. *Calep* 593a.

»wielka (jest) choroba« [szyk 6 : 3] (9): Z głodu też wielkiego albo długiego/ odchod fie przydawa, Takieź y z wielkiej choroby. *FalZioł* V 30v; *Mącz* 29c; Bo iáko to chorobá [*franca*] w fobie ięft wielka [...] ták iéy Cieplice [...] trudno pomoc máią. *Oczko* 39v, 12v, 14v, 17v, 22v, 24, 27.

»choroby wewnętrzne« [szyk 4 : 3] (7): *FalZioł* ††3c; wód takowych/ vżywać kazáli: ták/ iż dla chorób wewnętrznych pić iá/ być zdrowo náleźli *Oczko* 12, 19 [2 r.], 27, 43v; *SkarKazSej* 664a.

»wszawa choroba« = *wszawica* (1): Phthiriasis [...] morbus pedicularis, Wfzawa chorobá. *Mącz* 298d.

»zaraźliwa choroba« (1): áby zaráźliwe choroby odwas oddalił *ReszPrz* 113.

»zaskornia [– skórna] choroba« (1): Wodka barzo pozytyweczna ludziem fwierzb na fobie maiącym/ [...] Y infze zaskornie choroby. *FalZioł* I 18d.

»zimna choroba« = *według ówczesnej medycyny prawdopodobnie ogólna słabość organizmu pochodząca z przewagi flegmy lub melancholii* [szyk 1 : 1] (2): ktorzy maią albo cierpią zimne choroby *FalZioł* IV 37a; *Oczko* 41.

»choroba zwierzchna« (1): Cieplice/ zwierzchnym chorobam nawłáfniey[ze] *Oczko* 39v.

»choroba żółta niemoc« (1): Ale iż fye thá chorobá żółta niemoc z żółci przydávác może *SienLek* 89v.

Zestawienia: »choroba świętego Antoniego« = *zatrucie sporyszem; ergotismus* (1): Pusula [...], Nieyáka chorobá którą świętego Antoniego álbo piekielnym ogniem zowá. *Mącz* 332d.

»choroba czerwona« = *czerwonka* [szyk 1 : 1] (2): óciec iego w padł w chorobę czerwóná *BielKron* 397v; *Mącz* 458d.

»krwawa choroba« = *krwotok* (2): oto niewiáftá ktora dwánaście lath cierpiála krwává chorobe [!] [*sanguinis fluxum*] [...] dotknęła fie podołká fłaty iego. *Leop Matth* 9/20; *LatHar* 246.

»miesięczna choroba« (3): *FalZioł* III 13a; Menses, Niewieścia niemoc/ Mieięczna chorobá. *Mącz* 216d, 216d.

»choroba przyrodzona białych głów *itp.*« [szyk 14 : 13] (27): ku wywiedzeniu choroby przyrodzoney białych głów/ zielone liście tego wężownika [...] przylož *FalZioł* I 126c; Szawina [...] chorobę paniam przyrodzoná mocznie wywodzi *FalZioł* I 129d, ++4f, ++5b, I 81b, 118c, 124b (26); Ich to lékárftwo niechay będzie włáfné/ ná chorobę przyrodzoná *Oczko* 23.

»suchotna choroba« (1): Phtisis, Latine Tabes, Suchoty/ fuchotna chorobá. *Mącz* 298d.

»śpiąca choroba« (2): Lethargus, Spiąca chorobá/ niemoc gdy yeden wítawicznie [...] *Ípi Mącz* 189c, 491b.

»choroba świętego Walantego« = *padaczka* [szyk 1 : 1] (2): Ci ludzie ktorzy robią około Blaywafu/ wpadaią w chorobę którą zową ruczawka/ y w chorobę świętego walantego *FalZioł* III 36d, II 6c.

»żółta choroba« = *żóltaczka* (3): *FalZioł* I 9a, 11c; Icteros – Żółta choroba. *Calep* 499b.

Szeregi: »boleść i choroba« (1): Rozgniewány ná lekarze y doktory Iuftynian: z oczu im iść kazał/ [...] wciekł fię do Páná zdrowiadawce/ [...] iemu famemu boleści y chorobę fwoię polecaiąc/ y ie⁸⁰ o pomoc profząc. *SkarŻyw* 593.

»febra, (i) choroba« [szyk 1 : 1] (2) : Wfzytky febrí y choroby Wypędy *RejKup* M; *GliczKsiąz* I7.

»choroba, (bądź, albo, i) frasun(e)k« [szyk 6 : 2] (8): *RejZwierc* 173v; *BiałKaz* Cv; *Calep* 31b; DObroć mnie twoiá/ Pánie/ poćiefzyłá/ Z chorob/ fráfunkow/ dużę otrzeźwiłá *GrabowSet* I; *OstrEpit* A3; *LatHar* 582; *SiebRozmyśl* Av, E4.

»choroba i głód« (1): Czerwoni tez oni Knechci [...] częśc [*ich*] pozdychało, chorobami ygłodem *ActReg* 27.

»mor a choroba« (1): nie indziej ma bycz dzierzán Syem Valny, iedno w Piotrcovie okrom morv a choroby nafley Kroliewfkiei *ComCrac* 13v.

»niedostatek, (a, i) choroba« [szyk 4 : 3] (7): *LubPs* A4v; *Mącz* 331a; A tak począwfy od wierzchu głowy/ [...] naydziefz porządek chorob/ y niedoftáthkow *SienLek* 45v, Aaaa; *GórnDworz* B; *KuczbKat* 425; Ná tym świećie karze Pan Bog chorobámi/ niedoftátkiem/ háńbą *WerKaz* 295.

»choroba, (a, i, a(l)bo) niemoc« = *languor et infirmitas* *PolAnt*, *Vulg* [szyk 13 : 8] (21): *GliczKsiąz* G4v; *Mącz* 4a, 7a, 31b, 128c, 189c, 231d, 270c; Nuż gdy przypadnie niemoc ábo iáka chorobá/ [...] widzimy/ co zá íprawá w tákowych fie ludzioch okázuie. *RejPos* 6; *BudNT Matth* 4/23, 9/35, 10/1; *SkarŻyw* 262; *Calep* 32a, 98b, 673b; *WujNT Matth* 4/23, 8/17, 9/35, 10/1, s. 543.

»niewczasy, choroby i doległości« [szyk zmienny] (2): w ten czás kiedy náturá fzykowála nam zdrowie/ pociechy/ y ine dobrá/ á połyłála to ná fwiát/ tegdy niewczáfy/ choroby/ y doległości/ werwály fie zaráz zá nimi *GórnDworz* H3v, H8v.

»choroba a smutek (a. smętek)« [szyk 1 : 1] (2): *SkarŻyw* A4v; á nie wzgardzay mię w wielkich ímętkach y chórobách *SiebRozmyśl* F.

»starość i choroba« (3): jakoby się ty sprawy sądowe [...] ktorých on już starość(i)ą i chorobami zjęty wiele niesądzonych odumarł, odprawić mogły *Diar* 91; *SkarŻyw* 292, 412.

»śmierć, (a, albo) choroba« [szyk 7 : 1] (8): *KromRozm* III A7v; *BielKron* 288; *RejPos* 70v; *GórnRozm* I4; A iefliby który prze śmierć álbo chorobę z miánowanych nie mógl być ná téy rewiziiéy/ infzého ná to mieyfce deputuiemy. *SarnStat* 392 [*idem*] 402, 853, 868.

»uraz albo choroba« (1): Gdy będzie głód w ziemi [...] álbo gdy obleşe nieprzyiáciel w ziemi/ wfzelki vraz (álbo) wfzelka chorobá [*omnis plaga, omnis infirmitas*] *BudBib* 3.Reg 8/37.

»zdrowie a(l)bo (i) choroba« (4): *Mącz* 474b; y Powietrze iefť przyczyną Zdrowia y Chorob. *SienLek* 2v; *GórnDworz* Dd2v; *RybGęśli* Bv.

Przen: Odchylenie od przyjętych norm i praw; bezsilność; grzech; nierządność; przeciwność losu; słabość charakteru; *aegritudo, infirmitas, languor Cn (72) : LubPs A3v [2 r.]*; Bo to wielkie lekarstwo na śmiertelną chorobę/ Gdy kto ma jaką wdzyęczną przy sobie ołobę. *RejWiz 34, 58*; Iełt y druga chorobá bárzo zła/ [...] Bogáctwá ná złe łwego páná záchowáne. *Leop Eccle 5/12, Eccle 5/15; Prot D; GórnDworz C6v*; Ale ná taką chorobę/ kthorą łam czárt łpráwuie/ iuż żadnego zyela w ogrodzyech nie naydzye. *RejPos 205, 326 marg, 326v [2 r.], 327v*; bo to łzpetna chorobá wierz mi/ kto łtęka áno go ielzće nic nie boli. *RejZwierc 86, 133; KarnNap E3; ModrzBaz 67v; KochTr 18; KochFr 68; PudłFr 62; GórnRozm D3, K*; Kthorzy czyiey łławie bezmiernie vřágáią/ więcey łwą chorobę vkázuią/ niźby cudze łpráwy obiáwiác mieli *Phil K3*; Choroby náłze łą grzechy náłze *LatHar 201*; oddal odemnie ten (choroby moiey) kubek *LatHar 651, 201 [2 r.]*; *SkarKazSej 664a, 702a*.

Zwroty: »leżec w chorobie« (2): do tych ktorzy leżą w tey ciężkiey chorobie prołtoty á niewiádomośći łwoiey *RejPos 183, 324v*.

»chorobę miec« (1): á my rány y ciężkie grzechow choroby máiąc/ do lekarłtwá ochotni nie ieltełmy. *SkarŻyw 112*.

»chorobę uzdrawiac« (1): Siodma/ iz tá wodá byłá figurą krztu S. ktorzy włzytkie dułzne choroby vzdrawia. *WujNT 323*.

»(z)leczyć chorobę« [*szyk zmienny*] (4): *RejPos 327*; Lecz oná iákoby włzytki myłli moie wiedzác/ ony dułze mey choroby/ łłowy łwymy mądrymi/ wemnie zleczyłá *SkarŻyw 582; LatHar 219; CiekPotr)?(3v*.

Wyrażenia: »ciężka choroba« (5): záwždy ilekolwiek kroć łie vciecžeme ku Pánu łwoiemu/ bądż w przygodach [...] bądż w łrogim vpadku grzechu náłzego/ nád co iuż żadney cięższey choroby nie máłz *RejPos 233v, 183, 324v; SkarŻyw 112; SkarKazSej 671a*.

»domowa choroba« [*szyk 1 : 1*] (2): ták y krolełtwá/ máią łwoie domowe choroby/ dla ktorych vpádác mułzą. *SkarKazSej 664a, 664a*.

»duszna, dusze choroba« [*szyk 7 : 7*] (*13 : 1*): *RejWiz 79 marg, 94 marg, Cc4v, Cc7; GórnDworz C6, C6v [2 r.]*; *SkarŻyw 582; WisznTr 22; LatHar 219; WujNT 232, 323*; tey vłtáwiczney Dułzney choroby/ to ielł grzechow powłzednich pozbywamy. *WysKaz 27*; y inné choroby ich dułzne y łcielełne łeczác. *SiebRozmył E3*.

»choroba grzechu« [*szyk 3 : 1*] (4): *RejPos 81 [2 r.]*; Bo iz Kołciół Boży [...] lekarłtwo ná chorobę grzechow/ y ná odpułzczenie ich miec mułsi. *SkarJedn 30; SkarŻyw 112*.

»choroba krolełtw« (1): IEłt y druga chorobá krolełtw/ dla ktorey vmierác y ginác mułzą/ [...] Práwá y Státuty złe *SkarKazSej 696a*.

»choroba Rzeczypospolitej« [*szyk 10 : 3*] (*13*): *PowodPr 79*; O drugiey chorobie Rzeczypospolitey/ ktora ielł z niezgody domowey. *SkarKazSej 671*; O práwách niełpráwiedliwych/ ábo o piątey chorobie Rzeczypospolitey. *SkarKazSej 696, 664, 664a marg, b, 671a, 673a (12)*.

»śmiertelna choroba« (1): gdyż wiefz że iey [*duszyczcel*] tho łmierthelna chorobá/ ielłi iey wđdy nie naydzyelł w łpomozenia iákiego *RejPos 75*.

»wielka choroba« (1): rołpomniłz łobie tedy ielłi [...] oná łłáchetna á niewinna dułzyczćká twoiá [...] ielłi nie ielł w wielkiey chorobie *RejPos 74v*.

»chorobą zarażony« (1): Podobnoś ząpomniał iáko Dawid nárzekał będąc tą chorobą grzechu
śwego zaráżony/ chocia zdrow był ná ćiele śwoim *RejPos* 81.

Szeregi: »defekt abo choroba« (1): pożądliwość (ktora iest defekt ábo chorobá ludzkiego
przyrodzenia [...]) *WujNT* 546.

»niedostatek a choroba« (1): iż on thy niedostátki á wśzytki choroby ktorechmy my ćirpieć mieli/
thy on śam nośić raczył ná świątym człowieczeńśtwie śwoim *RejPos* 327.

Synonimy: *bol, bolączka, bolenie, boleść, cierpienie, ciężkość, dolegliwość, mdłość, niedołężność,*
niemoc, niezdrowie, osłabienie, słabość, ułomność, zarażenie.

Cf [**CHOROŚĆ**], CHOROWANIE

DM